

**Universiteit
Leiden**
The Netherlands

De regulering van de aansprakelijkheid van Europese moederbedrijven - enkele actuele ontwikkelingen in Europees en Nederlands internationaal privaatrecht (The Liability of European Parent Companies. Some Recent Developments in European and Dutch Private International law)

Eeckhout, V. van den

Citation

Eeckhout, V. van den. (2010). *De regulering van de aansprakelijkheid van Europese moederbedrijven - enkele actuele ontwikkelingen in Europees en Nederlands internationaal privaatrecht (The Liability of European Parent Companies. Some Recent Developments in European and Dutch Private International law)*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/16021>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/16021>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

The liability of European parent companies
Some recent developments in European and Dutch Private
International law

This paper presents some recent developments in European and Dutch Private International Law. It discusses two recent developments having the potential to influence the possibility to sue European parent companies: the debate about the introduction of “forum non conveniens” in the Brussels I Regulation on the one hand, a recent Dutch judgment from the Court of Appeal of Amsterdam on the other hand.

Prof. Dr. Veerle Van Den Eeckhout

Working paper 1 October 2010

De regulering van de aansprakelijkheid van Europese moederbedrijven – enkele actuele ontwikkelingen in Europees en Nederlands internationaal privaatrecht.

I. Inleiding: aanstipping van twee actuele ontwikkelingen op Europees en nationaal (Nederlands) ipr-vlak

De impact van ipr-regels op de regulering van de aansprakelijkheid van Europees moederbedrijven kan groot zijn.

In deze “working paper” stip ik twee recente ipr-ontwikkelingen aan die potentieel van invloed zijn op de mogelijkheid een Europees moederbedrijf aan te spreken voor betrokkenheid – in enigerlei vorm - bij schade veroorzaakt door een buitenlandse dochter.

De eerste ontwikkeling situeert zich op Europees vlak. Het betreft de actuele discussies over de aanpassing van de regels van internationale bevoegdheid zoals vervat in de EEX-verordening. De tweede actualiteit betreft een recente uitspraak van het Hof Amsterdam inzake regels van toepasselijk recht, meer bepaald inzake voorrangregels in contractuele verhoudingen.

II. Internationale bevoegdheid - het (belang van het) bepalen van het juridisch strijdtoneel

II.A. De mogelijkheid tot het bepalen van het juridisch strijdtoneel

In het proces van herziening van de EEX-verordening zoals dat aan de gang is, is discussie gerezen over het toestaan van – een welbepaald type van – forum non conveniens. In een reactie op het voorstel van het Verenigd Koninkrijk de EEX-verordening aan te passen op een manier dat forum non conveniens onder omstandigheden mogelijk zou worden, werd reeds maanden geleden betoogd dat inzet van deze techniek “would deny justice to multinational’s human rights victims.”¹ In de

¹ <http://www.leighday.co.uk/news/news-archive-2010/uk-govt-proposal-to-change-eu-law-would-deny>

Resolutie van het Europees Parlement van 7 september 2010² wordt toch het idee naar voren geschoven van invoering van een techniek van forum non conveniens in enigerlei vorm, zij het dat daarbij gewag gemaakt van een vereiste van toestemming van alle partijen. Opmerkelijk is dat het kennelijk de bedoeling is een en ander niet alleen te laten spelen in de verhouding tussen rechters van lidstaten bij de EEX-verordening, maar ook in verhouding tot niet-Europese rechters: “(...) 14. Suggests, in order to avoid the type of problem which came to the fore in *Owusu v. Jackson* , a solution on the lines of Article 15 of Regulation No 2201/2003 so as to allow the courts of a Member State having jurisdiction as to the substance to stay proceedings if they consider that a court of another Member State *or of a third country* would be better placed to hear the case, or a specific part thereof, thus enabling the parties to bring an application before that court or to enable the court seised to transfer the case to that court with the agreement of the parties; welcomes the corresponding suggestion in the proposal for a regulation on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession” (cursivering *vvde*), aldus de resolutie.

Eerder stipte Enneking³ het *ontbreken* van de mogelijkheid tot hantering van een forum non conveniens exceptie bij toepassing van de EEX verordening aan als een voordeel van

² Te raadplegen via o.a. <http://conflictoflaws.net/2010/european-parliament-resolution-on-brussels-i/> (bericht d.d. 14 september 2010). Zie ook de onderaan het bericht na te lezen commentaren, onder andere stellend “A phoenix rises from the ashes” en “This is going to be a big new obstacle for plaintiffs from the developing world suing European corporations for damages, as in the *Trafigura* and *Shell* cases.” Hier blijkt hoezeer hantering van aloude ipr-tradities van bepaalde lidstaten “strategisch” ingezet zouden kunnen gaan worden in pogingen de afhandeling van een casus in deze of gene zin te beïnvloeden c.q. onderuit te komen aan hetgeen men in het proces van europeanisatie opgelegd krijgt (vergelijk, mutatis mutandis, de mogelijke inzet van tradities als “facultatieve toepassing van ipr” – zie hierover ook V. Van Den Eeckhout, “Europeanisatie van het ipr: aanleiding tot herleving van discussies over facultatief ipr, of finale doodsteek voor facultatief ipr?” *Nederlands Internationaal Privaatrecht* 2008, p. 258-262.

³ “One of the major advantages for plaintiffs in foreign direct liability cases before the Member State courts is that the mandatory nature of the Brussels I regime preclude any decline of jurisdiction by an EU Member State court in favor of a more convenient forum, as may occur in common law courts on the basis of the doctrine of forum non conveniens. Considering the fact that this doctrine has been a major impediment in virtually all ATCA cases, and even more in the ATCA-like civil claims on the basis of ordinary tort law brought in various common-law jurisdictions, this is an important advantage”, Aldus L.F.H. Enneking, “Crossing the Atlantic? The Political and Legal Feasibility of European Foreign Direct Liability Cases, *George Washington International Law Review* 2009, vol. 40, p. 16-17.

“Europees ipr” in vergelijking met de Amerikaanse Alien Tort Act. Dergelijk voordeel dreigt nu verloren te gaan c.q. in mindere mate te kunnen spelen.

Overigens, inzake hantering van deze Amerikaanse Alien Tort Act zelf moge worden aangestipt dat zich heel recent een “terugslag” c.q. trend naar verdergaande terughoudendheid heeft voorgedaan, met name door hetgeen in de uitspraak “Kiobel versus Shell” d.d. 17 september 2010 wordt gesteld over de (on)mogelijkheid bedrijven aan te spreken voor schending van internationale normen onder toepassing van de Alien Tort Act. De uitspraak Kiobel – evenals vele, veelal zeer kritische commentaren op de uitspraak - kan on-line geconsulteerd worden via onder andere sites als <http://www.conflictoflaws.net>⁴ en <http://www.business-humanrights.org>⁵

II.B. De impact van de aanduiding van een bepaald strijdtoneel

** In een vergelijking tussen procedures gevoerd bij een Europese rechter versus een niet-Europese rechter*

Indien de procedure gevoerd wordt bij een *Europese* rechter, zal deze rechter bij het bepalen van het op de rechtsverhouding toepasselijke recht moeten nagaan of *Europese regels van toepasselijk recht zoals de Rome II verordening* toepassing vereisen en deze desgevallend ook moeten toepassen. Zo bekeken zou het – indien daadwerkelijk Europese regels van toepasselijk recht toepassing vereisen in een welbepaalde casus – mogelijk geen verschil maken voor de uitkomst van de casus of een procedure gevoerd wordt bij deze dan wel gene Europese rechter: de regels van toepasselijk recht zijn dezelfde indien men valt onder het toepassingsgebied van de Europese ipr-regel inzake toepasselijk recht.

⁴ Voor raadpleging van de uitspraak zelf, zie <http://conflictoflaws.net/2010/is-it-the-end-of-the-alien-tort-statute/> Voor commentaren, zie o.a. <http://conflictoflaws.net/2010/keitner-on-kiobel-and-the-future-of-the-alien-tort-statute/> evenals <http://conflictoflaws.net/2010/kenneth-anderson-on-kiobel-v-royal-dutch-petroleum/> .

⁵ <http://www.business-humanrights.org/Search/SearchResults?SearchableText=kiobel&x=15&y=10>

In procedures die gevoerd worden bij een niet-Europese rechter ligt dit uiteraard anders: de niet-Europese rechter zal dan het “eigen” regime van toepasselijk recht – van supranationale dan wel van nationale origine, maar alleszins niet van Europese origine – toepassen; dat regime kan na inhoudelijke vergelijking weliswaar, qua inhoud, blijken samen te vallen met het Europese regime, maar denkbaar is ook dat dit regime wezenlijk zal blijken te verschillen van het Europese ipr-regime.

Kortom, eenvormige regels van toepasselijk recht als de Rome II verordening kunnen, uiteraard, alleen in een procedure bij een Europese rechter toegepast worden. Indien een procedure wordt “overgelaten” aan een niet-Europese rechter, moet men er zich dan ook terdege bewust van zijn dat toepasselijkheid van welbepaalde Europese regels van toepasselijke recht – daarin begrepen de mogelijkheid van afdwinging van een welbepaalde interpretatie c.q. hantering van deze regels door het Hof van Justitie (bijvoorbeeld van “voorrangsregels” zoals ingebouwd in de Europese regels) - op deze wijze sowieso wordt losgelaten en niet meer kan worden afgedwongen.

** In een vergelijking tussen procedures gevoerd bij deze Europese rechter versus gene Europese rechter*

Opmerking verdient echter dat ook in een vergelijking van procedures *tussen* Europese rechters vooralsnog verschillen zouden kunnen opduiken bij toepassing van - nochtans eenvormige - Europese regels van toepasselijk recht. Inzake hantering van de Rome II verordening⁶ valt hierbij bijvoorbeeld te denken aan verschillen op het vlak van toelaten

⁶ Valt een casus buiten het temporeel toepassingsgebied van de Rome II verordening (zie hierover de artikelen 31 en 32 van de Rome II verordening), dan moet in elk van de lidstaten teruggevallen worden op andere ipr-regimes; deze ipr-regimes kunnen terdege verschillen. Enneking (Enneking, “Crossing the Atlantic? The Political and Legal Feasibility of European Foreign Direct Liability Cases, *George Washington International Law Review* 2009, vol. 40, p. 30) merkt hieromtrent op “For now, foreign direct liability cases that arise out of tortious actions that took place before the Regulation’s entry into force remain governed by the different choice of law rules of the individual Member States. Whether the Rome II Regulation will turn out to be an improvement compared to the foreign direct liability cases remains to be seen.” Eerder wees ik er al op dat in een vergelijking tussen de Rome II verordening en de *Nederlandse WCOD* op het vlak van regels inzake milieuverontreiniging de Rome II verordening meer mogelijkheden

van flexibiliteit inzake hantering van de “ontsnappingsclausule” zoals opgenomen in artikel 4 lid 3 Rome II verordening, verschillen op het vlak van invulling van artikel 7 Rome II verordening⁷, verschillen op het vlak van (bereidheid tot) aanwending van de exceptie van internationale openbare orde evenals verschillen op het vlak van het vervolgens – na terzijde schuiven van het normaal toepasselijke recht op basis van de exceptie – toepasselijk verklaarde “surrogaatrecht”⁸, verschillen op het vlak van inschakeling van voorrangsregels etc.

Sowieso ligt de Rome II verordening zelf al aan de basis van mogelijke verschillen inzake aanwending van voorrangsregels naar gelang de procedure bij deze dan wel gene Europese rechter wordt gevoerd, nu artikel 16 Rome II verordening enkel de

biedt voor het slachtoffer. Zie V. Van Den Eeckhout, “Internationale milieuverontreiniging en enkele andere ipr-aspecten van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Een case-study naar de vermaatschappelijking van het internationaal privaatrecht anno 2010: ontwikkelingen aan het begin van een nieuw decennium,” REFGOV-Paper, p. 9 noot 17, <https://openaccess.leidenuniv.nl/dspace/handle/1887/15189>. (uitgebreide versie d.d. 22 maart 2010, een kortere versie d.d. 10 februari 2010 is te raadplegen op http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1550760), zie ook V. Van Den Eeckhout, “Competing norms and European Private International Law. Sequel to “Promoting Human Rights within the Union. The Role of European Private International Law””, te raadplegen via http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1259334). In artikel 159 van het Nederlandse voorstel van wet Vaststelling en invoering van Boek 10 (Internationaal Privaatrecht) van het Burgerlijk Wetboek (Vaststellings- en Invoeringswet Boek 10 Burgerlijk Wetboek) wordt het toepassingsgebied van de Rome II verordening uitgebreid tot verbintenissen die als onrechtmatige daad kunnen worden aangemerkt, maar die buiten de werkingssfeer van Rome II en ter zake geldende verdragen vallen. Zie Kamerstukken II, 2009-2010, 32137, nr. 1.

⁷ Over de mogelijkheid artikel 7 Rome II verordening te interpreteren op een manier dat Nederlands recht toepasselijk kan worden verklaard in geval van betrokkenheid van Nederlandse moederbedrijven bij schade veroorzaakt door hun buitenlandse dochters, zie V. Van Den Eeckhout, “Internationale milieuverontreiniging en enkele andere ipr-aspecten van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Een case-study naar de vermaatschappelijking van het internationaal privaatrecht anno 2010: ontwikkelingen aan het begin van een nieuw decennium.”

⁸ Zie hierover ook al V. Van Den Eeckhout, “Enkele aandachtspunten aangaande de omgang met ipr-regels en vreemd recht volgens het voorgestelde Boek 10 BW. Een nationale codificatie in een context van europeanisatie van het ipr”, *Maandblad voor Vermogensrecht*, 2010, p. 228-233, met aanduiding aldaar van het verschil tussen hetgeen in de toelichting bij de Rome II verordening wordt gezegd over het in te schakelen surrogaatrecht enerzijds, de houding van de Nederlandse wetgever c.q. Nederlandse rechtspraak terzake anderzijds, evenals de vermelding aldaar van een voorstel van Boele-Woelki tot toepassing van regels van “eenvormig recht en algemene rechtsbeginselen” als surrogaatrecht.

mogelijkheid biedt *forale* voorrangsregels – en dus niet voorrangsregels afkomstig uit een ander rechtsstelsel – toe te passen.

In wat volgt ga ik nader in op een recente Nederlandse uitspraak inzake toepassing van een Nederlandse voorrangsregel. De uitspraak betreft een internationale arbeidsverhouding waarbij de Rome II verordening niet aan de orde is, maar de zaak biedt aanknopingsmogelijkheden naar de thematiek van voorrangsregels bij hantering van de Rome II verordening. Ik ga daarbij in het bijzonder in op de hypothese dat een Nederlands moederbedrijf in Nederland wordt aangesproken en in Nederland de vraag rijst naar toepasselijkheid van een welbepaalde voorrangsregel.

III. Voorrangsregels - een recente Nederlandse uitspraak inzake artikel 6 Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen

Op grond van artikel 16 Rome II verordening kan de rechter de nationale regels van bijzonder dwingend recht van zijn land toepassen, ook als in principe een ander recht op de vordering toepasselijk is. In de toelichting bij het voorstel voor de Rome II verordening⁹ wordt aangegeven dat artikel 16 Rome II verordening "in dezelfde termen (is) gesteld als het overeenkomstige artikel van het Verdrag van Rome" - verwezen wordt hier zodoende naar artikel 7 van het EVO-verdrag dat ipr-regels omvat voor contractuele rechtsverhoudingen - waarna bovendien wordt geciteerd uit het arrest Arblade¹⁰ van het Hof van Justitie waarin het Hof kort inging op voorrangsregels in contractuele rechtsverhoudingen: het Hof sprak daar over nationale bepalingen waaraan "zoveel belang wordt gehecht voor de handhaving van de politieke, sociale of economische organisatie van de betrokken lidstaat, dat zij moeten worden nageleefd door eenieder die zich op het nationale grondgebied van deze lidstaat bevindt, en voor elke daarin gesitueerde rechtsbetrekking."

De vraag is nu in hoeverre een en ander kan worden overgezet naar en ingevuld in de thematiek van aansprakelijkheid van een Europese moedermaatschappij voor schending

⁹ COM(2003) 427, p. 28.

¹⁰ HvJ 23 november 1999, C-369/96, in een casus inzake internationale detachering.

van normen door haar dochtermaatschappij in het buitenland. Enneking¹¹ lijkt inschakeling van voorrangregels in deze context niet voor de hand liggend te vinden. Zij stelt: "The regulations that qualify for application as overriding mandatory rules are all public law regulations and their application is therefore in principle confined to the territory of the state that imposes them. This means that in foreign direct liability cases only those mandatory rules of the home/forum country that pertain to the activities of the parent company in the home/forum country can override the applicability of parts of the law of the host country. Public law mandatory rules of the home/forum country will usually only pertain in legal relationships within the home/forum country, however, and not to transboundary legal relationships. These regulations will in most cases not have the protection of third parties in a host country as their objective, if only because this could constitute extraterritorial interference with that country." In het rapport Castermans – van der Weide wordt aan artikel 16 Rome II verordening nauwelijks aandacht besteed.

Mijns inziens heeft artikel 16 Rome II verordening echter wel degelijk veel potentie. Het kwalificeren van bepaalde regels van materieel recht van supranationale dan wel nationale origine - eventueel naar de toekomst toe van bepaalde nieuw in te voegen regels in het materieel recht - als voorrangregels en het formuleren van een ruime reikwijdtebepaling voor daadwerkelijke toepassing ervan, kan grote mogelijkheden bieden.¹² Dergelijke regels zouden dan immers moeten worden nagevolgd ongeacht het overigens toepasselijke recht. Punt is dan te beargumenteren dat het bij deze regels gaat om regels van bijzonder dwingend recht in voornoemde zin en naleving ervan vereist is in welbepaalde internationale rechtsverhoudingen.

Uitgaand van hetgeen in de toelichting bij het voorstel van Rome II verordening is gesteld omtrent artikel 16 Rome II verordening, formuleer ik hierbij kort een viertal opmerkingen.

¹¹ L. Enneking, "The Common Denominator of the Trafigura Case, Foreign Direct Liability Cases and the Rome II Regulation, *European Review of Private Law* 2-2008", p. 304-305.

¹² Overigens moge worden opgemerkt dat een en ander mogelijk niet per se via de weg van de Rome II verordening c.q. de onrechtmatige daads-kwalificatie hoeft te gaan, maar de lege ferenda bijvoorbeeld ook via de weg van de vennootschapsrechtelijke kwalificatie en aanpassing van vennootschapsrechtelijke regels zou kunnen gaan (sowieso kan men in deze thematiek van aansprakelijkheid van moederbedrijven overigens te maken krijgen met kwalificatieproblemen).

Vooreerst is het zo dat het EVO-verdrag inmiddels is omgezet in een verordening, de Rome I verordening. Daarbij heeft men zich duidelijk laten inspireren door het genoemde arrest Arblade bij het formuleren van de nieuwe regel inzake voorangsregels; opmerkelijk is wel dat men bij de redactie van artikel 9 lid 1 Rome I verordening – de nieuwe regel inzake voorangsregels - heeft gekozen voor een formulering die ruimere mogelijkheden lijkt te bieden dan de zinsnede uit het arrest Arblade zelf aangeeft: artikel 9 lid 1 Rome I verordening luidt "Bepalingen van bijzonder dwingend recht zijn bepalingen aan de inachtneming waarvan een land zoveel belang hecht voor de handhaving van zijn openbare belangen zoals zijn politieke, sociale of economische organisatie, dat zij moet worden toegepast *op elk geval dat onder de werkingssfeer ervan valt*, ongeacht welk recht overeenkomstig deze verordening overigens van toepassing is op de overeenkomst" (cursivering *vdde*) Indien men zich bij toepassing van artikel 16 Rome II verordening wil laten inspireren door het leerstuk van voorangsregels zoals ontwikkeld in de materie van contractuele verhoudingen, kan dan ook worden opgemerkt dat artikel 9 lid 1 Rome I verordening zo mogelijk nog ruimere mogelijkheden lijkt te bieden tot kwalificatie van regels als voorangsregels, dan hetgeen werd gesteld in het arrest Arblade. Artikel 16 Rome II verordening zelf is overigens zelf wel heel algemeen geformuleerd: ""De bepalingen van deze verordening laten onverlet de toepassing van de rechtsregels van het land van de rechter die, ongeacht het recht dat op de niet-contractuele verbintenis van toepassing is, terzake een dwingend karakter hebben," aldus artikel 16 Rome II verordening.

Vervolgens - nog steeds toetsend aan de ontwikkelingen inzake voorangsregels bij contractuele verhoudingen - kan worden gewezen op een recente uitspraak van het Hof van Amsterdam ¹³ inzake toepassing van artikel 6 Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen (hierna "BBA") in internationale arbeidsverhoudingen. Opmerkelijk is dat het Hof in deze zaak, waarin door een Amerikaanse werknemer verzocht werd toepassing te maken van artikel 6 BBA, de door de Hoge Raad in het arrest Aramco geformuleerde reikwijdtebepaling van artikel 6 BBA herformuleert: het

¹³ Gerechtshof Amsterdam 27 april 2010, LJN BM 9544.

Hof focust op het element van bescherming van de werknemer in internationale verhoudingen en stapt af van het element van bescherming van de Nederlandse arbeidsmarkt. "In zijn arrest van 23 oktober 1987, NJ 1988, 842 (X/Aramco) overwoog de Hoge Raad: "Naar moet worden aangenomen, strekt immers het BBA nog steeds ter bescherming van de sociaal-economische verhoudingen in Nederland, waarbij met name het in art. 6 van dat besluit gestelde vereiste zowel in het belang van de betrokken werknemers als van de Nederlandse arbeidsmarkt sociaal ongerechtvaardigd ontslag beoogt te voorkomen." In dit arrest wordt derhalve in de omschrijving van de strekking van het BBA mede de bescherming van de werknemer tegen sociaal ongerechtvaardigd ontslag betrokken. Het hof is van oordeel dat voor zover het BBA mede de bescherming van de Nederlandse arbeidsmarkt ten doel had, dat doel inmiddels verregaande relativering verdient. Zoals in de literatuur eerder is opgemerkt (vgl. Even en Van Kampen, ArA 2004/1, p. 57) is het, ook gezien tegen de achtergrond van het mede door Nederland onderschreven sterk toegenomen belang van de Europese Unie en het vrij verkeer van werknemers daarbinnen, achterhaald om nog te spreken over de belangen van de Nederlandse arbeidsmarkt. Veeleer moet worden aangenomen dat thans het BBA een aan de werknemer toekomende vorm van bescherming tegen ongerechtvaardigd ontslag biedt, en dat dat doel de nadruk verdient", aldus het Hof Amsterdam in overweging 5.11. van de uitspraak van 27 april 2010. Is hier een nieuwe trend ingezet voor wat betreft de toepasselijkheid van artikel 6 BBA? Wat betreft de mogelijke extrapolatie van deze uitspraak naar voorrangsregels in de niet-contractuele sfeer, lijkt het alleszins denkbaar mutatis mutandis (mede) op basis van deze uitspraak een betoog te construeren dat ruimte biedt tot hanteren van een brede reikwijdtebepaling bij hantering van voorrangsregels in de niet-contractuele sfeer, een betoog dat zich niet enkel en alleen richt op bescherming van de *Nederlandse* markt, maar – bijvoorbeeld – primair redeneert vanuit en steunt op het belang van bescherming van slachtoffers en milieu.¹⁴

¹⁴ Opmerking verdient nog dat in de uitspraak van Amsterdam het Hof gewag maakt van "het mede door Nederland onderschreven sterk toegenomen belang van de Europese Unie en het vrij verkeer van werknemers daarbinnen" maar dit wel doet in een casus waarbij een *Amerikaanse* werknemer is betrokken.

Overigens - ten derde - ook al zou men willen blijven hameren op elementen als "de belangen van Nederland", dan is denkbaar dat als het vereiste wordt gesteld dat Nederlandse belangen zijn betrokken - cfr. de bewoordingen in het arrest Arblade inzake "de handhaving van de politieke, sociale of economische organisatie van de betrokken lidstaat" evenals de opmerkingen van Enneking - dit wordt ingevuld op een manier die aan dit vereiste tegemoet komt; betoogd kan bijvoorbeeld worden dat een gezonde en rechtvaardige politieke, sociale of economische organisatie van Nederland vereist dat in Nederland gevestigde bedrijven zich sowieso houden aan respect voor mensenrechten, ook (middels toezicht op) hun in het buitenland opererende dochtermaatschappijen. In een internationaal opererende wereld heeft de politieke, sociale of economische organisatie van Nederland onvermijdelijk ook betrekking op de verhoudingen met "buitenlandse dochters" en "het buitenland" tout court, zo zou dan kunnen worden gesteld.

Ten vierde - en ten slotte – merk ik op dat de manier waarop Enneking melding maakt van een vereiste van "activities of the parent company in the home/forum country" - voor zover daadwerkelijk als vereiste gehanteerd - ook kan worden ingevuld door te focussen op de bepaling van het concernbeleid c.q. de toezichtsactiviteiten van de moedermaatschappij: over dit toezicht en bepaling van het concernbeleid zou kunnen worden gesteld dat dit zich in wezen in Nederland situeert en vandaar voldaan zal zijn aan enig vereiste van "territorialiteit".

IV. Afronding. Waakzaamheid blijkt geboden.

Voor wie het belang van ipr-regels voor de MVO-thematiek onderkent, is dezer dagen alertheid geboden. Zowel ontwikkelingen op Europees niveau als op nationaal niveau – evenals de interactie tussen beide niveaus – die impact (kunnen) hebben op de regulering van de aansprakelijkheid van Europese moederbedrijven, verdienen het nauwlettend gevolgd te worden.